

інтенсифікує галицьке мистецьке життя” [5, с.12], основною ознакою котрого в музиці став музичний професіоналізм.

Створення СУПроМу та діяльність НТШ задекларували еру професіоналізму в українській музиці Галичини, яка засвідчила готовність до будь-якої форми фахової діяльності, та ознаменували завершення періоду “учнівства” і початок якісно нового, професійного етапу в розвитку всіх сфер музичної діяльності.

1. Від упорядників // Місячник “Українська музика” (1937–1939): систематичний покажчик змісту журналу.– Львів, 2003.– 59 с.
2. Горак Я. Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина ХІХ–початок ХХ ст.) / Яким Горак.– Львів : Сполом, 2009. – С. 230.
3. Діло. – 1902.– № 239. – 23 жовт.
4. Діло. – 1926.– № 60. – 19 бер.
5. Дувірак Д. СУПроМ в контексті епохи / Д. Дувірак // Союз українських професійних музик у Львові: матеріали і документи.– Львів : Сполом, 1997.– С. 7–14.
6. Кашкадамова Н. Про фаховість у виконанні української музики: здобутки галицьких піаністів / Н. Кашкадамова // Союз українських професійних музик у Львові: матеріали і документи. – Львів : Сполом, 1997.– С. 31–42.
7. Рудницький А. Про музику і музик / Антін Рудницький. – Нью Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : НТШ, 1980. – 336 с.
8. Штундер З. Станіслав Людкевич і його співпраця в етнографічній та Музикологічній комісіях Наукового товариства ім. Шевченка / З. Штундер // Записки НТШ. – Львів : НТШ, 1993. – Т. ССХХVІ : Праці Музикознавчої комісії. – С. 456–459.

В статтє рєчє о завершеннї формирова́ннн в 1930-х годлах в Галичинє музикального профєссіоналізма в разних єго проявленннх на примєрє діятеьности музикантов – членов разного рода музикальных общєств.

Ключевые слова: *музыцирование, идея, профессионализм, Союз украинских профессиональных музыкантов во Львове, Музикологическая комиссия Научного общества им. Шевченко.*

The article is about the completion of in 1930 in Galicia musical professions she lizmu in its various manifestations by the example of musicians - members of diverse musical societies.

Key words: *music, the idea of professionalism, the Union of Ukrainian professional musicians in Lviv Muzykolohichna Commission Scientific Society. Shevchenko.*

УДК 78.2У+78.9

ББК 85.318.9

Ірина Матійчин

ФОРМУВАННЯ ТИПОВОГО НОВОВАСИЛІЯНСЬКОГО ПІСЕННИКА НА ПРИКЛАДІ ЗБІРОК ЦЕРКОВНИХ ПІСЕНЬ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У статті розглядаються збірки церковних пісень першої половини ХХ ст., до складу яких входили переважно нововасиліянські пісні. При аналізі збірок визначаються принципи їх структурування, пріоритети у виборі пісенного матеріалу, акценти у відображенні пісень певного призначення тощо. Звертається увага на спільні та відмінні риси збірок церковних пісень першої половини ХХ ст. і давньої духовнопісенної антології – Богогласника 1790–1791 рр.

Ключові слова: *василіяни, духовна пісня, збірники церковних пісень, колядники, іконославильні пісні, антологія.*

Вивчення українських духовних пісень другої хвилі (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.), більшу частину з яких займають “нововасиліянські пісні”, тільки розпочинається. Побіжно в першій половині ХХ ст. про них згадують у музикознавчих працях Станіслав Людкевич і Борис Кудрик, а ряд тогочасних композиторів (В.Матюк, Ф.Колєсса, В.Барвінський, Я.Ярослаєнко, а також О.Вітошинський, І.Біликовський, С.Дорундяк та ін.) включають до своїх збірок обробки нововасиліянських пісень.

Велику роль у вивченні та популяризації української духовної пісні відіграв композитор, диригент, багатолітній керівник хору при церкві св. Варвари у Відні Андрій Гнатишин. Творча

праця А.Гнатишина в жанрі аранжування піднесла на новий рівень духовну пісню кінця XIX – першої половини XX століття, осмислюючи її як вартісне музичне явище, що продовжує давні традиції українського духовного піснетворення.

Почасти василянська пісня кінця XIX – першої половини XX ст. була об'єктом уваги сучасних науковців Л.Кияновської, В.Садовського, В.Гордієнка, Ж.Зваричук, С.Івасейко, І.Бермес, О.Осадці та Л.Соловій, які звертались у своїх дослідженнях до вивчення творчості окремих авторів нововасилянських пісень.

Вивчення нотних збірок церковних пісень, започатковане С.Щегловою та Т.Пасічинським, продовжив М.Черепанин. Він аналізує бібліографію церковних співаників кінця XIX – початку XX ст. у контексті виявлення навчальних посібників для народних шкіл Галичини, оскільки церковна музика була покликана відігравати значну роль у вихованні молоді. Крім того, наприкінці XX – на початку XXI ст. з'являються окремі статті, які відзначають велике музично-виховне та національно-патріотичне значення духовнопісників кінця XIX – першої половини XX століття. Комплексного дослідження збірок церковних пісень, які часто видавалися в Галичині першої половини XX ст., не виявлено. Пропонована стаття має на меті висвітлити духовнопісенний репертуар збірок церковних пісень, принципи структурування, генезу типового нововасилянського збірника, його зв'язок з антологічним виданням попереднього етапу – Богогласником.

На початок XX ст., через збільшення кількості духовних пісень, написаних народною мовою, виникає потреба їх упорядкування в збірники, куди би входили пісні різних авторів і які б містили пісні на різні церковні потреби. Серед перших таких збірників упорядкував ієромонах ЧСВВ Омелян Євген Козаневич. Його “Збірник пісней церковних” видавався двічі: у 1903 році (на це вказує “Спис книжок видавництва ЧСВВ у Жовкві” за 1903 рік) і 1905 році. За зразком духовнопісників XIX ст., до збірки включені тропарі й кондаки.

У “Передньому слові” О.Козаневич висловлює свої роздуми про користь побожного співу [1, с.3]. Включені в збірник пісні упорядник характеризує як найбільш вживані.

Як і Богогласники, збірник поділено на 4 розділи з розбиттям на підгрупи. Перші три розділи типові: Пісні до Господа¹, Пісні на свята Богородичні, Пісні до святих. Блоку покаючих пісень немає, єдина пісня покаючого змісту “Як гляну в жизнь мою” розміщена між підрозділами Страсних і Воскресних пісень, що цілком логічно. Натомість у кінці введено новий розділ Пісень під час читаної Служби Божої. До Господніх пісень уведено підгрупу Пісень до Пресвятого Серця Ісусового, повністю сформовану з нових пісень (усі пісні отця М.Лончини, за винятком одної – “Ісусе милий” отця В.Стеха). Блоку різдвяних пісень немає. Усього в збірці 73 пісні. Авторів пісень не вказано.

Пісні збірки написані для різного хорового складу. Так, пісня “Христос воскрес! Радість з неба” подана для жіночого хору двоголосо, “Вихваляйте доли, гори” – триголосо, “Іерусаліме, світел над звізди” – триголосо, але для мішаного хору, “Витай нам, хресте” – чотириголосо для мішаного хору, а “Вижду Тя на кресті” – чотириголосо для чоловічого хору. Усе ж найбільш уживаним є двоголосий виклад пісень.

Пісні давнього походження в збірці чергуються з новими, утримуючи кількісну рівновагу. У деяких текстах давніх пісень використано церковнослов'янський правопис. Пісні згруповано за призначенням, задекларованим перед піснею чи групою пісень, згідно із церковним календарем. Деякі з пісень у передруках перейдуть в інші структурні підгрупи, наприклад, “Витай нам, хресте” зі Страсних пісень до Пісень до Чесного Хреста, “Ісусе милий” з Пісень до Ісусового Серця до Пісень до Ісуса Христа, “Вихваляйте доли, гори” з Пісень до Непорочного Зачаття Діви Марії до Молебних пісень до Діви Марії.

У збірці, окрім давнього духовнопісенного матеріалу, використано пісні о. М.Лончини (найбільше), о. В.Стеха, о. В.Матюка, о. О.Нижанківського, о. Й.Кишакевича, Г.Кончевича, Л.Ремези та інших. Ряд пісень (особливо о. М.Лончини) у “Збірнику” мають невідповідний акцентуванню поділ на такти, розмір чи ритмічне групування (“Славім всі Серце”, “Витай, кринице”, “Не опускай нас”, “Глянь на нас, Боже”, “Прийми в опіку”, “Гора ясна”, “В страсі і

¹ Загальної назви цього розділу О.Козаневич та інші упорядники церковних пісень уникають, тому назва умовна. У “Збірнику...” подаються назви підгруп цього розділу.

покорі” та ін.). У пізніших збірках церковних пісень ці недоліки виправлено, фразуванню надано квадратної будови.

У 1909 і 1912 роках з друкарні василіян у Жовкві вийшли дві частини “Церковних пісень”. “Спис книжок видавництва ЧСВВ у Жовкві” за 1934 р. подає упорядником другої частини Омеляна Козаневича. Можна припустити, що й перша частина “Церковних пісень” упорядкована цим самим монахом, оскільки має багато спільних рис зі “Збірником пісней церковних”:

- по-перше, не містить блоку Різдвяних пісень;
- по-друге, як і “Збірник”, починається з підрозділу Страсних пісень, далі йде покайнна пісня “Як гляну в жизнь мою” і Воскресні пісні;
- по-третє, і “Збірник пісней церковних”, і I ч. “Церковних пісень” мають такий самий умовний поділ на 4 розділи: Господні пісні, Богородичні пісні, Пісні до святих і Пісні під час читаної Служби Божої.

У першому розділі “Церковних пісень” (I ч.), крім пісень до Пресвятого Серця Ісусового, додано підрозділ з трьох Пісень до Сотворителя о. В.Стеха, окремо виділено Пісні на Воздвиження Чесного Хреста. У кінці, поза структурою, є “молитва за вітчизну” “Боже великий, єдиний”, що також стане типовою рисою нових збірників, і дві пісні при виставленні Пресвятої Євхаристії, подані у вигляді антифона, без нотного матеріалу.

Усіх пісень у I частині є 107. Порівняно зі збірником О.Козаневича 1905 року, трохи зменшено кількість старих пісень, осучаснено їх текст. Місцями старі пісні замінено новими. Майже вдвічі збільшено корпус Молебних пісень до Діви Марії та розділ Пісень під час Служби Божої.

Повністю з нових пісень складаються Пісні до Ісусового Серця і Пісні під час читаної Служби Божої. Значна частина Богородичних пісень також нова. Це – пісні М.Лончини, В.Стеха, Й.Кишакевича, В.Матюка, О.Нижанківського, С.Дрималика та інших.

Цікава будова II частини “Церковних пісень”. Перший розділ складають Пісні на свята подвижні (пов’язані з рухомістю Великодніх та прив’язаних до них свят). Другий розділ – Пісні на свята неподвижні (у календарному порядку від Богоявлення і до Різдва Христового). Після того йде невеличкий розділ Пісні до Пречистої Діви Марії і завершує побудову розділ Пісні ріжні, куди між піснями різного призначення входять і Пісні похоронні.

Таким чином, цей випуск церковних пісень робить спробу змінити традиційний богогласниковий поділ на частини і, зберігаючи порядок церковних свят, поділити їх на дві основні групи: Пісні на свята подвижні і Пісні на свята неподвижні, але, оскільки не всі духовні пісні можна було так класифікувати, було додано кілька Молебних пісень до Пречистої Діви Марії і так званих Пісень ріжних.

Складається II частина з 57 пісень, причому 54 з них – отця Й.Кишакевича (у тому числі кілька обробок давніх пісень). Усі пісні збірки подані у двоголосому викладі й не мають зазначених авторів.

На жаль, ні в одній із частин не відобразилася творчість отця Івана Дуцька, який друкувався в 1904–1907 роках у “Книжечці місійній” і на той час мав уже значний пісенний доробок.

Як уже згадувалося, священик Йосиф Гоцький 1911 року з друкарні Ставропігійського інституту у Львові видає “Чин вечірні і збірник пісень церковних”, також без нотного оформлення і посилань на авторів. Збірник містить 15 пісень без поділу на розділи. І все ж певна структурна послідовність вимальовується: дві пісні до Господа, дев’ять – до Матері Божої, далі дві умовно можна назвати пісні різні (“Назарета любий цвіте” і хорал “Як славен наш Господь” Д.Бортнянського) і ще дві – коляди.

Збірка зберігає старий правопис з “ы”, “ь”, “ђ”, яким у той час, як правило, друкували богослужбові видання. Серед пісень збірки знаходимо твори О.Нижанківського (“Царю небесний”, “В сильній надії”, “Во Вифлеємі”), В.Матюка (“Пресвята Діво, світла зорице”, “Божая Мати, чиста Дівце”, “О мати Божа, о пресвятая”, “О Богородице, Діво Маріє”), М.Лончини (“Назарета милий цвіте”, “Гора ясна”). Як продовження традиції доби бароко до збірки включено три іконославильні пісні (нового періоду) – до Матері Божої Болехівської “Пресвята Діво, світла зорице”, до Матері Божої Гошівської “Гора ясна” і до Матері Божої Лежайської “За долини плачу”. Остання пісня більше ніде не зустрічається; шкода, що не

збережена її мелодія. У тексті (третя строфа) відображена складна релігійна ситуація українського Надсяння:

В борбі віковою за віру й волю,
За Церков нашу, Неньку єдину,
Вже сил послідних днесь добуваєм,
Щоб устоятись нам від загибу.

Цікаво, що кілька пісень нового репертуару надруковані в збірнику більш повно, ніж у подальших передруках (“Божая Мати, чиста Дівиче”, “Пресвята Діво, світла зорице”, “О Мати Божя, о пресвятая”). Деякі строфи представлені в інших поетичних варіантах. Наприклад, у Гоцького (і в “Співанику” Пилипця) друга строфа пісні “Божая Мати, чиста Дівиче” звучить так:

Шле Тобі також, ясная зоре,
Небо свій поклін, з ним земля, море.
І небес сили пред Твоім троном
Честь віддають Ти з низьким поклоном.

Збірник “Церковних пісень” 1926 року (Жовква) подає цю строфу в такому вигляді:

Тобі кланяєсь, Пречиста Зоре,
Земля і небо, поле і море,
Тобі небесні хори співають,
До Тебе люди піснь посилають.

Є в збірнику Й.Гоцького й кілька давніх пісень: “О всепітая Мати”, “О Пресвятая Царице, помощнице моя”, “Пречистая Діво, Мати руського краю”, а також обробка В.Стеха народної коляди “Витай, Ісусе”.

Четверте видання “Церковних пісень” вийшло у світ 1920 року з друкарні василіян у Жовкві. У Передмові упорядники проголошують потребу повернення до первісного укладу друкованих пісень, зокрема, у їх мові, старослов’янській чи народній. За джерельну основу вказують “Почаївський Богогласник” 1805 року і “Ставропігійський Богогласник” 1850 року.

Пісні подаються у двоголосому викладі, без авторів. Усього пісень є 211. Видання 1920 року вже має ознаки антології, у ньому зібрана велика кількість духовних пісень, переважно нововасиліянських, створених найбільш визначними піснетворцями того часу.

Структура “Церковних пісень” 1920 року така: Страсні пісні, Пісні до ран Христових, Воскресні пісні, Пісні на Вознесення Господне, Пісні до Святого Духа, Пісня до Пресвятої Тройці, Пісня на Новий рік, Пісні на Богоявлення Господне, Пісні на Стрітєння, Пісні на час посту, Пісні до Ісуса Христа, Пісні до Сотворителя; Пісні до Пречистої Діви Марії: Пісні на Родство Діви Марії, Пісні на непорочне зачаття Діви Марії, Пісні на Благовіщення, Пісні на сострадання, Пісні на Успення, Пісні молебні до Пречистої Діви Марії; Пісні до Святих: до Василя Великого, на Різдво Йоана Хрестителя, до святих апостолів Петра і Павла, до священномученика Парфенія, до священномученика Йосафата, до великомученика Димитрія, до святого архангела Михаїла, до Ангела Хоронителя, “послідня молитва св. Андрея”, до святого Миколая (найбільше – 7 пісень), до святого Йосифа; Пісні під час читаної Служби Божої, Пісні різні й укінці – молитва “Боже великий, єдиний”. Як уже згадувалося, загальна назва першого розділу відсутня.

Будова збірки в загальному відображає структурні ознаки духовнопісенних збірок кінця XIX – першої половини XX ст., утворює порядок основних розділів нововасиліянських пісень і формує склад їх підрозділів (з вилученням підрозділу Різдвяних пісень як найбільш уживаного в практиці та найчисленнішого, в окремі видання колядників). І хоча розділ Пісні різні в цьому виданні включає пісні різного призначення, у тому числі й ті, що могли би входити до попередніх розділів, важливим є те, що в ньому здійснено повернення пісень покаянного змісту та включення похоронних пісень в один блок (за аналогією з почаївським Богогласником). Символічною є і своєрідна кода збірника – гімн-молитва М.Лисенка “Боже великий, єдиний”.

Видання містить ряд дрібних огріхів при друкуванні музичного оформлення пісень: не завжди вказані зміни розміру, є помилки в лігуванні розспівів, позначенні мелізмів. Атавізмом є і повернення до церковнослов’янської мови в збірнику для народу, викликане, очевидно, невдалими існуючими переробками деяких давніх пісень, які спотворювали зміст першоджерела. Однак використання в збірнику давніх духовнопісенних зразків, а також пісень, створених “на тон” уже

відомих творів, свідчить про тісний зв'язок нових василіянських збірок з давніми. Про це ж говорить і включення до "Церковних пісень" ряду іконославильних новотворів.

Найбільш відомою і поширеною збіркою нововасиліянських пісень є "Церковні пісні" (5 видання), випущені в Жовкві 1926 року. Список книжок видавництва ЧСВВ у Жовкві за 1934 рік упорядником збірки називає василіянина Івана Гриневича, а такий самий Список за 1938 рік – ще й Омеляна Козаневича. На жаль, ця збірка стала чи не останнім нотованим виданням церковних пісень на українських землях аж до розпаду Радянського Союзу. Про неї В.Мокрий пише так: "Уже цей один томик... може дати часткову уяву про способи славлення українцями Творця, Святої Родини, оспівування найважливіших подій з історії людського спасіння, а також про звичаї, погляди і релігійні переживання віруючих та про їх прагнення наблизитися за посередництвом пісні до Бога і його вчення" [2, с.238].

5-те видання "Церковних пісень" базується на попередньому 4-му виданні 1920 року. Воно містить 301 пісню у двоголосому викладі, у тому числі основну масу пісень 4-го видання (за винятком більше 20 пісень давнього походження, які втратили актуальність). Натомість нове видання включає кілька інших пісень давнього походження, а саме: "Радуйтеся зіло дщи Сіона", "Предивное торжество", "Рождество славно", "Скинія слова", "Як же Ти славний", "Трилітня юниця", "Да прийдедт всему міру"; а також кілька їх обробок: "Ти, Йордане, приготуєся" В.Стеха, "З нами Бог" І.Дуцька. З нових пісень до збірки ввійшли пісні М.Лончини (у т. ч. усі доповнені пісні до святих), В.Стеха, Й.Рогатина, І.Дуцька, В.Матюка, О.Нижанківського, Й.Кишакевича та інших. Цікаво, що до збірки включено 13 нових пісень, підписаних криптонімом І.Г. Видається логічним припустити, що автором цих пісень є василіянин Іван Гриневич, упорядник збірки й автор кількох інших духовних пісень, надрукованих у жовківському "Місіонарі". Структура збірки в основному повторює 4-те видання "Церковних пісень": Пісні на свята Господні (назва розділу вже вказана), Пісні на свята Богородичні, Пісні до Святих, Пісні під час Служби Божої і Пісні різні. Якщо попередні збірки розпочиналися підрозділом Страсних пісень, то це видання свята Господні розпочинає з його народження (повернення до стандартів Богогласника), а за вилученням Різдвяних пісень, з початку календарного року. Відповідно до календаря міняється і порядок інших підрозділів. Після підрозділів, що оспівують основні події життя Ісуса Христа аж до Вознесіння, ідуть підрозділи Пісень до Святого Духа, до Пресвятої Тройці, до Пресвятої Тайни Євхаристії, до Пресвятого Серця Ісусового, на Преображення, на Чесного Хреста, Пісні до Ісуса Христа і Пісні до Сотворителя. У ці останні два підрозділи включено декілька пісень-молитов покаянного змісту. Порівняно з 1920 роком, розширено склад розділу Пісень до Діви Марії. Після Пісень на Рождество Пречистої Діви Марії включено підрозділи Пісень на Покров Пречистої Діви Марії і на Введення в храм, а тоді йдуть інші, уже згадані в "Церковних піснях" 1920 року, підрозділи. Удвічі збільшено кількість пісень III розділу за рахунок доповнення піснями М.Лончини. Пісні під час Служби Божої (IV розділ) доповнені єдиною піснею "Владичице Богородице" нестрофічної будови. Суттєво розвантажився V розділ Пісні різні, що за змістом наблизився до IV розділу Богогласника. У "Церковних піснях" 1926 року він включає "пісню о послідніх річах" "Як втиснешь до серця", кілька похоронних пісень, а також запозичує в I частині "Церковних пісень" 1909 року (Жовква) дві пісні при виставленні Пресвятої Євхаристії, додавши благальну пісню "Святий Боже". Усі три пісні подаються без нот і мають риси богослужбових наспівів. Розраховані вони, очевидно, на самолівкове виконання і могли б міститися в IV розділі.

Завершується збірка молитвою "Боже великий, єдиний" і гімном Цареві-Христові "Царюю між нами", який міг бути включеним до I розділу. Розташування цієї пісні в кінці дещо нівелює значення своєрідного останнього акорду збірки, яким була "Молитва за Україну" М.Лисенка у виданні 1920 року.

І все ж у "Церковних піснях" 1926 року треба відзначити більшу продуманість структури, логічність побудови розділів і підрозділів, пісні в яких розташовані в алфавітному порядку. Усі твори збірки мають наскрізну нумерацію. Хоча це видання не можна вважати завершеним, воно відображає тільки етап формування нововасиліянської збірки, на жаль, не завершений через об'єктивні обставини.

Цінною рисою збірки є те, що вона містить посилання на авторів більшості пісень, хоча переважно вказує прізвище (чи криптонім) тільки композитора. Деякі пісні давнього походження мають ремарку "по напіву Богогласника".

Маючи за формою і змістом багато спільних рис з Богогласником, “Церковні пісні” 1926 року, як найбільш повне й останнє цілісне видання нововасиліянського періоду розвитку духовної пісні, ставить дещо інші акценти в побудові тогочасного духовнопісенного збірника. По-перше, з нього відокремився підрозділ Різдвяних пісень, який став видаватися як духовнопісенник спеціального призначення (колядник). По-друге, з’явилися нові розділи Пісні під час читаної Служби Божої та Пісні різні (з досить обмеженим репертуаром і можливістю довільного трактування його вмісту), а також підрозділи Пісні до Ісусового Серця, Пісні до Сотворителя, значно збільшився корпус Пісень до Пресвятої Тайни Євхаристії, Молебних пісень до Діви Марії. Тобто репертуар духовнопісенника розширився в основному за рахунок пісень паралітургійного спрямування.

“Церковні пісні”, порівняно з Богогласником, мають яскравіше виражену національну спрямованість, що є відображенням духу часу й нагальною потребою українців Галичини кінця XIX – початку XX ст. Виявляється вона і в орієнтації при створенні й друкуванні пісень на розмовну мову народу, і в мовній однорідності збірника (на відміну від іншомовних включень Богогласника), і в змістовому наповненні пісень, і у визначенні призначення окремих пісень як “молитви за вітчизну” чи “український нарід”, і у винесенні однієї з таких пісень (до речі, створеної на центральноукраїнських землях, де панувало православ’я, видатним композитором М.Лисенком) у кінець, смислове завершення збірки.

Згодом збірка “Церковних пісень” 1926 року доповнилася “Додатком новіших пісень”, що складається з таких підрозділів: Воскресні пісні, Пісні до Ісуса Христа, Пісні до Пречистої Богородиці, Пісні до Святих, Пісні під час Служби Божої, Благальні пісні-гімни. Усього в додатку 28 пісень. Рік виходу доповненої збірки у світ невідомий, про неї можемо судити за передруками 1989 і 1996 років (“Церковні пісні”, Львів, “Місіонар”). Цікаво, що в додаток, як новіші, увійшли пісні “Страждальна Мати” І.Дуцька, “Архистратиге небесних сил”, “О Василіє Великий” В.Стеха, які друкувалися ще в “Церковних піснях” 1909–1912 років. Не новими щодо 1926 року є і ряд інших пісень¹. Новішими з додатка постають такі пісні: “О Йосафате, батьку ти наш” (без авт.) [3, с.97], “Христос воскрес! Сіяє ясне сонце” І.Гриневича [4, с.95], “О Ісусе дорогий” В.Стеха [5, с.165], “До стіп твоїх, Діво” О.Гуньовського [6, с.113], “О Пресвята Царице херувимів” І.Сендецького [7, с.283], “Під покров Твій прибігаєм” В.Стеха [8, с.204], “Прийми, Владико” І.Недільського та М.Федоріва [9, с.134], “О пречиста, благодати повна” М.Когута [10, с.39] та інші. Можна припустити, що збірка з додатком могла бути надрукована в середовищі української діаспори. Підтвердженням цього є свідчення М.Федоріва про те, що додаток до старого співаника отці-василіяни видали пізніше в Мондері (Канада) [11, с.4]. Адже тільки діаспорою після Другої світової війни продовжували видаватися українські духовно-музичні посібники, переважно передруки. Хоча й існує ймовірність видання збірки василіянами в Україні в 1942–1944 роках, адже їхні часописи ще видавалися час від часу в різних містах Галичини.

Збірка “Церковні пісні з нотами”, видана накладом Української книгарні у Вінніпезі 1923 року, є точним передруком І частини “Церковних пісень”, виданих у Жовкві 1909 року. На основі “Церковних пісень” 1926 року постали “Церковні пісні”, видані в Канаді 1955 року, у Римі 1968 року, у Прудентополі 1982 року. Сучасні збірки духовних пісень чи їх гармонізацій у структуруванні та послідовності пісень часто також базуються на василіянських антологічних виданнях першої половини XX ст.

Отже, друковані збірки церковних пісень кінця XIX – першої половини XX століття належать до основних джерел вивчення нововасиліянської духовнопісенної творчості, оскільки містять значну кількість пісень, створених у досліджуваній період, дають інформацію про багатьох авторів віршованих текстів і мелодій до них, указують на джерела окремих духовнопісенних композицій (богогласникові, народні чи запозичені з європейської пісенної спадщини). У збережених нотних виданнях найбільш поширеним слід визнати двоголосий виклад музичного матеріалу, строфічну будову пісень і незначний обсяг поетичних строф, тобто лаконічність виразу й простота, ясність, доступність мелодії стають важливими рисами новова-

¹ Пісні “Увійди, єрею”, “О Ісусе, Ти між нами”, “О Маріє, о Маріє” В.Стеха друкувалися в його “Службі Божій з додатком кількох церковних пісень” 1917 року.

силіянської пісні, створеної на основі розмовної мови. Це свідчить про виразну демократичну спрямованість духовних пісень нового етапу, що дає їм можливість швидкого сприйняття і розповсюдження в народі.

Структурно орієнтуючись на будову Богогласника, нововасиліянські збірки у своєму розвитку вносять певні корективи в будову духовнопісенника. У цей час закріплюється відокремлення підрозділу Різдяних пісень в окрему збірку, з'являються нові розділи (Пісні під час читаної Служби Божої та Пісні різні) і підрозділи (Пісні до Ісусового серця, Пісні до Сотворителя), а також змінюється кількісне співвідношення основних розділів: значно зріс корпус Пісень до Діви Марії та зменшився блок Пісень до Святих. Пісні покаяльно-моралізаторські, утративши окремий розділ, усе ж присутні в збірках, розпорошившись по різних частинах, що, до речі, траплялося і в Богогласнику (підрозділ Великопостних пісень).

Важливою рисою нововасиліянських збірок стає їх яскраво виражена національна спрямованість, підкреслений патріотизм духовних пісень.

1. Козаневич О. Збірник пісней церковних / Омелян Козаневич. – 2-ге вид. – Жовква : Печатня ЧСВВ, 1905. – 208 с.
2. Mokry W. Piesny duchowne na Ukrainie w latach 988–1988 / W. Mokry // Musica Antiqua VIII. – Vol. 2. – Acta Slavica. – Bydgoszcz, 1988. – С. 233–250.
3. Календар “Місіонаря”. – Жовква, 1926.
4. Місіонар. – Жовква, 1927.
5. Місіонар. – Філадельфія, 1928.
6. Місіонар. – Жовква, 1931.
7. Місіонар. – Жовква, 1933.
8. Місіонар. – Філадельфія, 1933.
9. Календар “Місіонаря”. – Жовква, 1934.
10. Місіонар. – Жовква, 1942.
11. Церковні пісні / [ред. М. Федорів]. – Видання оо. Василян, 1990. – 142 с.

В статье рассматриваются сборники церковных песен первой половины XX века, в состав которых входили в большинстве нововасилианские песни. При анализе сборников определяются принципы их построения, приоритеты в выборе песенного материала, акценты в отображении песен определённого назначения и т.п. Обращается внимание на общие и отличительные черты сборников первой половины XX века и давней духовнопесенной антологии – Богогласника 1790–1791 гг.

Ключевые слова: василіане, духовная песня, сборники церковных песен, колядники, иконославительные песни, антология.

The article deals with collections of church songs of the first half of the XX century which included mostly new Basilian songs. Analyzing these collections the principles of their structure, the most valuable things in choosing song material, the aspects of showing the songs of definite purpose etc are defined. The attention is paid to common and different features of the anthologies of church songs of the first half of the XX century and the old anthology of spiritual songs – Bohohlasnyk (1790–1791).

Key words: Basilians, spiritual song, collection of church songs, carolers, iconglorifying songs, anthology.

УДК 783.28
ББК 85.318.9

Любов Терлецька

КОНДАК “ВЗБРАННОЙ ВОЄВОДИ” У БОГОСЛУЖІННІ ЦЕРКВИ СХІДНОГО ОБРЯДУ

Жанр кондака пройшов довгу історію від великої поетичної співаної проповіді до короткого гімну, який звучить у богослужіннях церкви східного обряду на честь Господніх і Богородичних свят, святих. Саме цей піснеспів став формотворчим елементом Акафіста, що за своєю чіткою текстовою та музичною організацією нагадує нам первісний кондак. Першим Акафістом, час появи якого істориками не вирішено однозначно й визначається від IV до IX ст., є Акафіст Пресвятій Богородиці й розпочинається він кондаком “Взбранной воєводи”. Цей піснеспів стає одним із найулюбленіших гімнів-молитов на честь Богоматері, який співається не тільки під час богослужінь на свято Благовіщення і в Акафіс-